

Aquest, aqueix, este, eixe: variants formals(ALDC, VIII, 1903. *Aquest, aqueix/Aquests, aqueixos*)

Des dels orígens de la llengua, es troben tant *est* 118, 122 com *aquest*, que alternen en la documentació medieval. El primer deriva del llat. *ĪSTE* (o *ĪSTUM*) ‘aqueix (el que et toca, el que és prop de tu)’, amb la var. *este*, força estesa, amb una *-e* que, per a Corominas, no és d’origen cast. i que podria ser mossàrab, o una “reminiscència morisca-mossàrab-aragonesa”, o bé producte d’una tendència interna del val. que davant un plural de, per ex., *est tap* → **ests taps*, convertit en **es taps*, aquell hauria reaccionat afegint una *-e* a *est*, d’acord amb una tendència del dialecte que fa *cante, nostre, vostre*, etc.; a la dificultat fonètica de pronúncia, Casanova (1993: 182) afegeix la dissimetria sil·làbica i morfològica del sistema de demostratius i l’escàs cos fonètic de *est*. Cal tenir present **1**) l’àrea valenciana de la variant, que convida a pensar en un arcaisme reforçat per la presència de colonitzadors aragonesos; **2**) l’alternança de *este* (*esto* 99, 106, 108) amb *aqueix* (122, 182), amb *aquest* (182) o amb *aqueste* (145). També tenim altres var., de segell aragonesitzant, com *iste* 93, 94, *isto* 87, 89, 99, amb *i-* probablement analògica de *ixe, ixo* 87, 89, 106, 108 (< *eix* 118, *eixe, eixo* 99) i *-o* d’empremta aragonesa, com *esto* 99, 106, 108; *eise* 152 pot ser resultat d’una despalatalització del grup [jʃ] o d’una interferència del cast. *ese* (139).

Aquest, documentat també des dels s. XII-XIII, prové de *ECCUĪSTE*, compost de *ECCU* i *ISTE* ‘vet aquí: aquest’, reforç emfàtic de *ISTE*, amb resultats congèneres en l’oc. *aquest*, l’it. *questo* i el cast. ant. *aqueste*; el canvi de *e-* > *a-* seria paral·lel al de *açò, ací, aquí* i anàleg al de *mateix* (< *MET-*

IPSUM), *maravella* (< *MĪRABILIA*), *assaig* (< *EXAGIUM*), *almoïna* (< llat. tardà *ALEMOSINA* < gr.-llat. *ELEEMOSYNA*); la vocal accentuada sol ser [ɛ] en cat. central, [ə] en una part del bal. i [e] en l’altra, per atracció de *aqu[e]ix, aqu[e]ll*, i també en nord-occ., com a evolució normal de *Ī*. Var.: *aqueste* 129, 145, per encreuament amb *este*; *aquet* (s. XV), a partir del pl. *aquets* (cf. mapa 1205), per reducció de *aquests*, o a partir de fonosintaxi (*aquet dinar* < *aquest dinar*, etc.); *aguet* 86, 89, 90, 95, 98, 101, 104, manlleu al gascó; *aguisto* 89, per atracció de *isto*.

Aqueix deriva de **ECCU-ICSE*, var. de *ECCUĪPSE* (o *ĪPSU*) ‘el mateix, ell mateix, aqueix mateix’ → ‘les coses pròximes a algú’; var.: *aqueixe* 129, amb *-e* per atracció de *eixe*; *aquei*, per reducció de *-[ʃ]* final a *-[j]*, com *pei* ‘peix’, etc.; *aqueix* 90, 99, per atracció de *aguest*, manlleu al gascó. Finalment, d’una manera esporàdica, apareix *aquell d’aquí* 4, 7, per oposició a *aquell d’allà* 7 (o, simplement, *aquell* 26, “allà on no arriba el que parla”), al costat de *aquet*.

Des d’un angle geolingüístic, *aquest/aquet* es troben en el bal., alg. i en gran part del Principat on alternen sovint amb *aqueix*, que, reduït a *aquei*, és exclusiu del ross.; la var. sonoritzada, *aguet* (*agueix, aguisto*) ocupa sobretot una àrea pallaresa; *este, eixe*, arrambats a la franja ponentina, gaudeixen de vida plena des del tortosí fins al val. meridional. Són mots normatius *aquest, aqueix*, des del *DOrt*, 1917, com *est* i *eix*, amb la nota de “millor *aquest*”, “millor *aqueix*”, respectivament, nota que desapareix des del *DG₁*, 1932; *este, eixe* des del *DIEC₂*, 2007.

Aquest: variants formals(ALDC, VIII, 1903. *Aquest, aqueix/Aquests, aqueixos*)

Les variants formals de *aquest* són *aquet*, a partir del pl. *aquets* (< *aquests*); *aqueste* 129, 145, de *aquest* encreuat amb *este*, com *aguisto* 89, encreuat amb *isto*; *aguet*, per influència gascona. Per al seu origen, veg. més amunt (*Aquest, aqueix, este, eixe*: variants formals).

Este: variants formals(ALDC, VIII, 1903. *Aquest, aqueix/Aquests, aqueixos*)

Presentem aquí les variants formals de *este* (*est* 118, 122, *esto* 99, 106, 108, *iste, isto* 87, 89, 99), demostratiu de primer grau. Sobre el seu origen, veg. més amunt (*Aquest, aqueix, este, eixe*: variants formals).

Aqueix: variants formals(ALDC, VIII, 1903. *Aquest, aqueix/Aquests, aqueixos*)

Presentem aquí les variants formals de *aqueix* (*aquei, agueix, aqueixe* 129), generalment demostratiu de primer grau; per al seu origen i per als seus canvis, veg. més amunt (*Aquest, aqueix, este, eixe*: variants formals) i mapa 1225 (*Aquest* [determinant demostratiu de primer grau i, eventualment, de segon grau]).